

GRADSKA LOŽA U TROGIRU

GRADSKA LOŽA (loda), građevina javne namjene, otvorena s prednje strane nizom stupova između kojih je parapetna ograda, malo uzdignuta od okolnoga prostora. Čest urbani sadržaj naših jadranskih gradova; redovito je smještena na najistaknutijim gradskim položajima (glavni trg) kao samostalni objekt ili je poput trijema otvoreno prizemlje neke druge zgrade, najčešće gradske vijećnice. Poznate su lože gradske straže, položajem vezane uz gradske ulaze bilo da su unutar (Dubrovnik) ili izvan zidina (Trogir, Korčula). U loži se zbivao velik dio javnoga gradskog života (okupljanje, sudovanje, sklapanje ugovora, trgovina) pa se njezinu oblikovanju poklanja posebna pozornost. Najstarije očuvane lože su iz sr. vijeka: prizemlje općinske palače u Puli iz 1295. bilo je prema trgu otvoreno ranogotičkim lukovima (djelomično pregrađeno krajem XVII. st.); loža u Sv. Lovreću (Istra) ima stupove s kapitelima romaničko-gotičkog stila XIII–XIV. st.; neki stupovi lože na glavnome trgu u Trogiru su iz XIV. st. a današnji oblik dobiva u XV. st. kada je u nju stavljen i veliki reljef N. Firentinca s likovima gradskih zaštitnika, mletačkim lavom i alegorijom pravde. Stupovi lože u Senju (danas zazidana) također su iz XIV. st., kada nastaje i najveća dubrovačka loža kraj crkve Sv. Vlaha, dobro poznata iz opisa F. de Diversisa sred. XV. st. Renesansne su gradske lože u Rabu (1509), Šibeniku (1542), Korčuli (1548), Barbanu (u prizemlju općinske palače iz 1555), Grožnjanu (1558), Zadru (G. Sammicheli, 1565) i Kastvu (1571). Loža koju je poč. XVII. st. u Hvaru podigao T. Bokanić ima maniristička obilježja. S. Foretić zida ložu u Blatu 1700, a slična je i loža u obližnjoj Smokvici. Iz XVIII. st. su lože u Labinu (1777), Oprtlju i Lastovu. Lože u istarskim gradićima Humu, Boljuni i Kršanu skromne su građevine, bez izrazitih stilskih obilježja ali slikovito uklopljene u gradsku jezgru. Iv. Mat.

GRADSKA RISARSKA ŠKOLA U OSIJEKU → RISARSKE ŠKOLE

GRADSKA VIJEĆNICA (općinska palača), sjedište gradskoga vijeća i uprave. Položajem unutar gradskog prostora i oblikovanjem najistaknutija profana građevina javne namjene u gradu, osobito u sr. vijeku. Uz glavnu dvoranu za vijećanje, do koje se često dolazi svečanim stubištem, najbogatije je oblikovano pročelje, redovito okrenuto na gradski trg. U prizemlju je ponekad otvoreni trijem a na katu balkon za obraćanje puku. — Od naših srednjovj. općinskih palača djelomično je očuvana pulska iz 1295, s ranogotičkim lukovima u prizemlju (djelom pregrađenim u XVII. st.), građena na mjestu rimske kurije, između dvaju antičkih hramova. Starija splitska gradska vijećnica nalazila se na Peristilu (očuvana su dva romanička luka iz XIII. st. u prizemlju) a nova je sagrađena u XV. st. na Narodnom trgu (pregrađena u XIX. st.). Gotičke zgrade dubrovačke vijećnice (P. Miličević, 1490) srušena je 1846. ali se očuvalo više njezinih kipova. Renesansna obilježja imaju vijećnice u Trogiru (s gotičkim stubištem u dvorištu), Šibeniku i Korčuli, s otvorenim trijemovima u prizemlju. Gotička vijećnica s gradskim tornjem u Varaždinu (poč. XVI. st.) pregrađena je u doba baroka (1793), kad se zida ili pregrađuje većina gradskih kuća u našim kontinentalnim gradovima. U XIX. i XX. st. vijećnice se grade u skladu s općim razvojem arhitekture (klasicistička zgrada vijećnice u Požegi oko 1800, neogotička u Poreču, 1910). Iv. Mat.

GRAFIČKA REVLIJA, stručni časopis za promicanje grafičke djelatnosti. Izdavao ga je 1923–40. Savez grafičkih radnika Jugoslavije; 1952–40. tiskano je pet brojeva u nakladi Udruženja grafičkih poduzeća Hrvatske, Srbije i Slovenije. Članci su dokumentirani nacrtima, crtežima i fotografijama, te brojnim crno-bijelim i višebojnim reprodukcijama umjetničkih djela. Surađivali su domaći i strani stručnjaci, te znanstveni i kulturni radnici (A. Schneider, M. D. Gjurčić, K. Fischer iz Frankfurta, M. Friedrich iz Leipziga i dr.). R.

GRAFIKA, u lik. umjetnostima skupni naziv za tehničke postupke umnožavanja crteža ili slikovnih prikaza, pri kojima se s ploče od drva, kovine, kamena i dr., koja je obrađena kao matrica i premazana bojom, otiskuju grafički listovi i reprodukcije. Prema materijalu i načinu obrade ploče postoje različite grafičke tehnike: drvorez, bakrorez, bakropis, litografija, suha igla, linorez itd. Broj otisaka s tvrde ploče (drvo, čelik) može biti veoma velik, a kod finije nijansirane obrade (bakropis, suha igla) on je ograničeniji. Ploča se obrađuje urezivanjem crteža ili jetkanjem pomoću kemijskih sredstava. G. se rabi od kasnoga sr. vijeka za ilustriranje tiskanih knjiga ili zamjenjuje iluminaciju u tekstovima pisanim rukom; poslije toga postaje samostalno umijeće i uzdiže se do posebne lik. discipline. Umjetnik izražava svoje vlastite ideje ili reproducira tuđa djela; u ovoj funkciji g. ima posebnu važnost sve do pronalaska novijih fotomehaničkih postupaka. Do izuma fotografije u XIX. st. grafikom se dokumentiraju različita područja ljudske djelatnosti, prikazuju se arhit. spomenici, nošnje, vedute, krajolici, običaji, portreti i dr.

Prvi poznati grafičar u Hrvatskoj bio je N. Radaković koji je oko sred. XV. st. radio bakroreze u Dubrovniku, Baru i Zadru. Najstarije grafike nalaze se u inkunabulama u obliku ukrašenih inicijala. Tiskanjem i ukrašavanjem knjiga bavili su se u XV. st. D. Dobričević (F. Blondus, »Roma instaurata«, Verona 1482; J. Ph. de Bergamo, »Supplementum chronicarum«, Brescia 1485), Grgur Dalmatinac (Albertus Magnus, »Compendium theologicarum veritatis«, Venecija 1483) i A. Paltašić (J. de Voragine, »Legenda aurea sanctorum«, Venecija 1482; J. Tortellius, »Orthographia«, Rim 1488). I najstarije hrv. glagoljske tiskane knjige (»Misal«, 1483; »Breviarium«, Venecija 1493; »Oficij«, Rijeka 1530) imaju ukrašene inicijale, čak i grafičke prikaze na čitavim stranicama (Navještenje u »Misalu«, Rijeka 1531). Pretpostavlja se da je pjesnik M. Marulić sâm izradio drvoreze za drugo izdanje epa »Judita« (1522). Renesansnim ornamentima i grafikama opremljene su mnoge knjige hrv. pisaca XVI. st.: J. Dragišić, »Artis dialecticae praecepta« (Rim, 1520); H. Lucić, »Scladanya izvarsnih pisan« (Venecija, 1556); Pergošićev prijevod Verböczyjeva »Decretuma« (Nedelišće, 1574); A. Vramec, »Postilla« (Varaždin, 1586); F. Vrančić, »Dictionarium« (Venecija, 1595). Među

GRADSKA VIJEĆNICA U TROGIRU, dvorište

T. KRIZMAN, *Mary Delvard* (1908), bakropis

grafičarima XVI. st. izdvaja se nekoliko istaknutih imena: *A. Antico* iz Motovuna u Istri tiskao je u Rimu note za orgulje i drvorezima opremao izdanja muzikalija. U to doba mnogi umjetnici povezuju grafiku sa slikarstvom i daju znatan prilog tal. manirizmu. *A. Medulić*, koji je sazrijevao slijedeći bakropisom Parmigianinove invencije, obogatio je bakrorez tehnikom suhe igle i monotipijskim postupkom. Bakrorezac i nadorezac *M. Kolunić-Rota* naslijedio je popularnost Marcantonija Raimondija. Rezac je prema Dürerovim, Michelangelovim, Tizianovim i Klovićevim djelima, dok su portreti suvremenika (Antun Vrančić, Rudolf II, Henrik IV, Cosimo Medici) njegova izvorna djela. Bio je i istaknut kartograf (*«Il vero ritratto di Zara et di Sebenico»*, 1570). Visok ugled uživao je i Šibenčanin *N. Bonifacij*, autor bakroreznih kopija i kartografskih radova, koji je kao ilustrator surađivao s papirnim urbanistom Domenicom Fontanom (*«Della transportatione dell'obelisco»*, 1590).

U XVII. st. u bakropisu i drvorezu izrađuju se osobito vedute gradova i predjela te zemljopisne karte. Prvu domaću zemljopisnu kartu kontinentalne Hrvatske rezao je Varaždinac *S. Glavač* (1673). Polihistor *P. Ritter-Vitezović* isprva je kao bakrorezac surađivao sa J. W. Valvasorom. Bakrorezom je ilustrirao svoje historiografsko djelo *«Stemmatographia»* (Beč, 1701). Sudeći po očuvanom listu u mletačkoj crkvi San Sebastiano, slikar *F. Benković* izrađivao je replike vlastitih djela u bakropisu. U XVIII. st. u grafici se izvode majstorski listovi za cehove, svete sličice i teze doktorata otiskivane na svili. Bakroreznim ilustracijama knjiga ističe se lepoglavski pavlin *G. Daller* (J. Bedeković, *«Natale solum»*, 1752). Opremanje knjiga grafikama s temama iz sadržaja djela, vinjetama i portretima autora prati izdanja gotovo do kraja XIX. st.

Početak XIX. st. najpopularnija je tehnika litografije kojom se može otiskivati više listova nego starijim tehnikama. Litografiraju se ilustra-

cije knjiga i časopisa (*«Luna»*, Zagreb 1841), zbirke veduta gradova (*«Lithographierte Ansichten adelicher Schlösser von Croatien»*, Graz 1826; *«Erinnerungen an Dalmatien»*, Beč 1841–47). Prvu litografsku radionicu u Hrvatskoj otvorio je *Josip Platzer* u Varaždinu 1840, a u Zagrebu *D. Albrecht* 1850. God. 1858. preuzeo ju je *J. Hühn*, koji objavljuje zagrebačke vedute i pejzaže iz okolice. Umjetnički i dokumentarno vrijednu mapu izradio je slikar *I. Zasche* (*«Park Jurjaves»*, Beč 1853). Građanske kuće često je resila litografija *«Djed i unuk»*, prema slici V. Karasa. Slikar *J. F. Mücke* objavio je 1868. zbirku od 12 litografija s temama iz starije hrv. povijesti (*«Dolazak Hrvata»*, *«Ljudevit Posavski»*, *«Krunidba kralja Zvonimira»*). U Dalmaciji u prvoj pol. XIX. st. rade portrete u bakrorezu i ilustracije u litografiji *Bartol Marković* i *V. Fisković*, u Rimu oko 1850. Dubrovčanin *P. Mančun* portretira suvremenike u bakrorezu i nadorezu i reproducira slike Giotta, Rafaela i dr.

Zanimanje za grafiku raste usporedo s razvitkom novijega hrv. slikarstva. *I. Kršnjavi* i *F. Quiquerez* okušali su se i u bakropisu. Poč. XX. st. *B. Čikoš-Sesija* razvija postupak monotipije do visokog artizma (*«Apokalipsa»*). Znatno grafički opus ostvario je *M. Kraljević*; radio je drvoreze (*«Indijska plesačica»*, 1902; *«Zajutrak»*, 1909; *«Akt»*, 1910; *«Obožavanje ljepote»*, 1912) i bakropise (u Parizu 1912). *J. Račić* bio je izučeni litograf i bavio se karikaturom, a *V. Becić* crtao je dojmove sa Solunskog fronta u I. svj. ratu, što su ih objavljivali franc. časopisi. Stvarno utemeljenje moderne hrv. grafike rezultat je umjetničke i pedagoško-organizacijske djelatnosti *M. Cl. Crnčića* i *T. Krizmana*. Devedesetih godina XIX. st. *M. Cl. Crnčić* prvi primjenjuje grafiku kao sredstvo samostalna lik. izraza. Ostavio je šezdesetak bakropisa; zaslužan je za unapređivanje litografije, a odgojio je brojne grafičare. *T. Krizman*, plodan bakropisac, drvorezac i litograf, svojim je djelovanjem podigao grafičko umijeće na eur. razinu (*«Pejzaž»*, 1903; *«Jesen»*, 1904; *«Mary Delvard»*, 1908; *«Kob»*, 1908). *Krizman* je izdao grafičke mape s motivima iz Hrvatskog zagorja, Bosne i Hercegovine i Makedonije, a svoja iskustva sažeo je u knjizi *«O grafičkim vještinama»* (Zagreb 1952). *M. Rački* izvodi bakropise s temama iz Dantea (1906), *Lj. Babić* radi litografije (*«Adagio»*, *«Koncert»*, *«Sv. Sebastijan»*, 1912; mapa *«Toledo»*, 1921), a u bakropisu prikazuje krajolike i ilustrira knjige. Znatnim tehničkim dometom odlikuju se grafike *Branka Šenoe*, *Anđela Uvodića*, *V. Bojničić*, *D. Kokotovića*, *M. Đurića* i *A. Krizmanića*. *M. Đurić* je 1919. pokrenuo u Zagrebu reviju *«Grafička umjetnost»*, a pisao je i studije o grafici i grafičarima. Trojica istaknutih predstavnika Proljetnog salona bave se grafikom: *V. Gecan* i *M. Uzelac* rade litografije, a *M. Trepše* bakropise (*«Hoffmannove priče»*, 1919; *«Saloma»*, 1920; *«U varijetetu»*, 1926). Manja ili veća grafička ostvarenja ostavili su *J. Plančić*, *Đ. Tiljak*, *S. Glumac*, i *E. Tomašević*. Zanimanje za primijenjenu grafiku i knjigotiskarsko umijeće pokazuje *V. Kirin*; posebno su bile popularne njegove vedute Zagreba i dalm. gradova. Grafika i crtež prevladavali su na izložbama lik. grupe *«Zemlja»* (*K. Hegedušić*, *M. Detoni*) kao naročito pogodno sredstvo za izražavanje kritičkoga stava prema društvu.

M. KRALJEVIĆ, *U krčmi* (1912), bakropis

U tome su duhu mape *A. Mezdjića »Smeće«* (1932), *O. Postružnika »Linorezi«* (1934) i *M. Detonija »Ljudi sa Seine«* (1934), »Mapa U« (1941) te ciklus »Tifusari« (1943). Za vrijeme II. svj. r. *E. Murtić* i *Z. Prica* opremaju »Jamu« *I. G. Kovačića* (Topusko, 1944) i izdaju mapu linoreza »Grafika« (1944). U to vrijeme grafikom su se bavili *Z. Agbaba*, *F. Bače*, *B. Kovačević*, *F. Vaić*, *V. Radauš* i *I. Lovrenčić*, a pojedine listove rade *O. Mujadžić*, *F. Šimunović*, *Ž. Hegedušić* i *N. Reiser*. U razdoblju poslije 1945. znatno se proširuje zanimanje za grafički izraz, čemu pridonose i tehnološke inovacije (sitotisak). S obzirom na sve veću primjenu boje, grafika se često približava slikarstvu. U njoj se zamjećuje stilski razvoj i mijene karakteristične za suvremenu umjetnost (realizam, geometrijska i lirska apstrakcija, nadrealizam i fantastika, op i pop-art, nova figuracija, minimalizam). U novije vrijeme znatnije grafičke opuse ostvaruju *I. Antolčić*, *A. Babić*, *D. Babić*, *V. Borčić*, *Z. Bourek*, *B. Bućan*, *J. Budeša*, *J. Bukal*, *J. Dobrović*, *E. Feller*, *I. Friščić*, *M. Galić*, *P. Jakelić*, *Z. Keser*, *A. Kinert*, *J. Knifer*, *A. Kuduz*, *I. Kuduz*, *I. Lacković-Croata*, *V. Lipovac*, *Z. Lončarić*, *V. Nevjestić*, *F. Paro*, *I. Picelj*, *D. Popović*, *Z. Pozaić*, *I. Rabuzin*, *J. Restek*, *Z. Slevac*, *Lj. Stahov*, *I. Šiško*, *M. Šutej*, *Z. Tišljar*, *M. Trebotić*, *B. Vujanović*. Razvitak grafike prate i potiču Zagrebačka izložba grafike koju od 1960. organizira Kabinet grafike HAZU, Bijenale suvremene hrvatske grafike u Splitu (od 1974), te izdavačka djelatnost Nacionalne i sveučilišne biblioteke i Zbirke Biškupić u Zagrebu.

Ma. Bć.

GRAHOR, Janko Josip, arhitekt (Nova Gradiška, 1855 — Zagreb, 1918). God. 1878 — 80. studirao arhitekturu na Akademiji u Beču (F. Schmidt). God. 1880. uključuje se u rad poduzeća »Grahor i Klein« u Zagrebu. Projektirao je zgradu Prve hrvatske štedionice u Radićevoj ul. 30 (1880), stambene zgrade u Gundulićevoj ul. 5 i 26 (1882), dvojnu stambenu zgradu u Medulićevoj ul. 11 i 13 (1886), Dalmatinskoj ul. 16 (1887), Jurišićevoj ul. 16 i 16a (1895), na Prilazu Đure Deželića 73 (1896) i 67 (1897) — mnoge su danas pregrađene. God. 1877. izradio je i studijski projekt za zgradu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Kao poduzetnik počinje proizvodnju umjetnoga kamena i armiranobetonskih greda.

LIT.: *I. Maroević*, Graditeljska obitelj Grahor, Zagreb 1968.

T. Pl.

GRAHOR, Janko Nikola, graditelj (Petrinja, 6. XII. 1827 — Zagreb, 22. XI. 1906). Uči građevinski obrt u Petrinji, potom putuje po Austriji, Švicarskoj, Italiji i Francuskoj. Građevnu obrtnu školu završava u Frankfurtu na Majni 1848. Od 1852. radi kao građevinski polir u Novoj Gradiški, od 1857. u Zagrebu kao gradski inženjer i mjernik radi na regulacijskim poslovima. God. 1868. s F. Kleinom osniva građevno poduzeće. Njegove zgrade nose jasna obilježja povijesnih stilova toga doba. S F. Kleinom projektira zgradu Hrvatskoga glazbenoga zavoda (1875), palaču Buratti na Zrinjevcu (1877), zgradu Hrvatskoga gospodarskoga društva na Trgu maršala Tita (1878), samostan magdalenki sa crkvom u Nazorovoj ulici (1878) i stambene zgrade u Ilici 12 (1878), Hebrangovoj 34 (1878) i Preradovićevoj ul. 24 (1883). Izradio je projekt regulacije Svilarke i Margaretske ulice (1863) te projekt za radničku kuću (1870). Kao poduzetnik izvodi zgradu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti po projektu F. Schmidta (1879) i Prvu hrvatsku štedionicu (Ilica 5) po projektu J. Vancaša (1899).

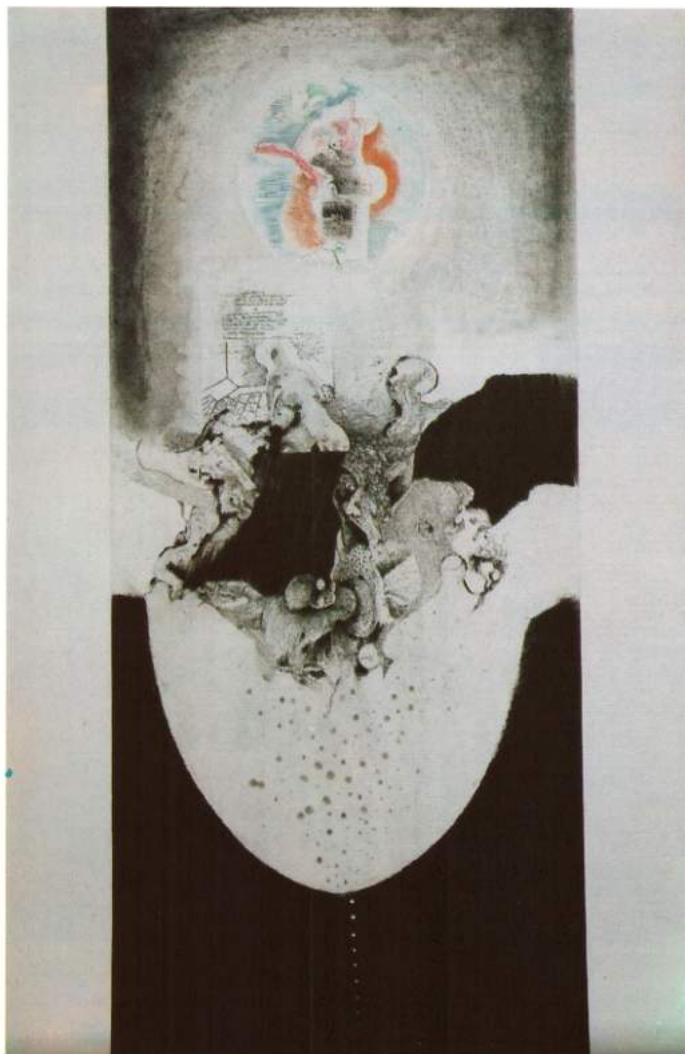
LIT.: *I. Maroević*, Graditeljska obitelj Grahor, Zagreb 1968.

T. Pl.

GRAKALIĆ, Milan, arhitekt (Medulin, 6. XII. 1909 — 14. VI. 1979). Završio studij arhitekture 1938. na Akademiji u Zagrebu (D. Ibler). S arhitektom B. Bonom iste godine dobiva nagradu na natječaju za palaču »Albaniju« u Beogradu. Projektirao stambene zgrade u Zagrebu, Karlovcu, Zadru itd. U Medulinu sagradio desetak obiteljskih kuća u tragu tradicionalnoga istarskoga graditeljstva.

GRANDE, ladanjski gospodarski kompleks (stancija) u Istri, smješten na brijegu kraj Savudrije. Glavna zgrada, sagrađena u XVII. st. u baroknom stilu, preuređena je u XIX. st. u duhu neogotike. Ostatak sklopa zadržao je prostorni raspored karakterističan za ladanjske posjede u Istri

GRAPČEVA SPILJA, prapov. lokalitet na J padinama otoka Hvara. Najstariji kulturni sloj pripada mlađemu neolitiku u kojemu prevladava keramika hvarske kulture, a otkriveni su i pojedini keramički fragmenti Gudnja kulture. U mlađim, eneolitičkim slojevima pronađeni su fragmenti nakovanske kulture i keramika koja se veže uz ljubljansku kulturu jadransko-

V. NEVJESTIĆ, Zora, bakropis u boji

skoga tipa. Najmlađi i posljednji sloj sadržava grubu građevnu (ilirsku) keramiku. Otkopane ljudske kosti upućuju na to da je Grapčeva spilja u neolitičko vrijeme osim za stanovanje služila i za kult.

I. PICELJ, Površina 11 — 2, sitotisak. Zagreb, Galerija suvremene umjetnosti

